

Groot denken als kleine school

Onderwijs anders organiseren en inrichten

Op basisscholen door heel Nederland werken besturen, schoolleiders en leerkrachten elke dag hard om leerlingen uitdagend en passend onderwijs te bieden. Voor kleine scholen ligt hier een extra uitdaging. Zij hebben vaak te maken met een leerlingaantal tussen de 30 en 120 leerlingen. Dit geringe leerlingaantal leidt tot uiteenlopende en soms complexe vraagstukken.

Vragen die wij als adviseurs van KPC Groep tegen komen op kleine scholen zijn onder meer:

- *Hoe realiseren we kwalitatief goed onderwijs met de soms beperkte (personele) middelen die beschikbaar zijn?*
- *Hoe realiseren we toekomstbestendig onderwijs op deze locatie als we zo weinig leerlingen hebben?*
- *Hoe kunnen we groepsdoorbrekend onderwijs inhoud geven en wellicht dus ook afstappen van de bijna niet meer te organiseren combinatieklassen?*
- *Op welke wijze kunnen wij leerlingen van de verschillende leerjaren voldoende aandacht geven?*
- *Hoe kunnen we methodes zodanig inzetten dat groepsoverstijgend werken te realiseren is?*
- *Hoe kunnen we ons als kleine school profileren?*

Deze whitepaper is bedoeld voor die kleine scholen die hun horizon willen verbreden. Scholen die op zoek zijn naar effectieve oplossingen voor de hierboven geschetste vraagstukken.

1. Duurzaam en toekomstbestendig onderwijs

In het onderwijsproces draait het om de leerling. Om de ontwikkeling van het kind goed te kunnen volgen, is het kijken naar leerlingen en het aansluiten met het aanbod op de onderwijsbehoeften van leerlingen een belangrijk uitgangspunt.

KPC Groep

Verstand van leren
Gevoel voor mensen

www.kpcgroep.nl

Op kleine scholen vormt het aansluiten op onderwijsbehoeften vaak een uitdaging. Men werkt in combinatiegroepen van twee of meer leerjaren en is zoekende naar een manier waarop leerlingen op een passende en effectieve wijze begeleid kunnen worden.

KPC Groep heeft een werkwijze ontwikkeld om, buiten het werken in combinatiegroepen om, passend onderwijs te kunnen bieden. Kern hiervan is dat de school afstapt van het leerstofjaarklassensysteem en groeps- en/of bouwdoorbrekend gaat werken. Door op deze manier te werken, is het aantal leerlingen per leerjaar niet meer bepalend voor de formatie, maar het aantal leerlingen in de totale school. Van daaruit wordt bekeken op welke wijze het personeel, denkend vanuit rollen als instructeur of begeleider, ingezet kan worden om de leerlingen op maat te begeleiden.

Een model dat KPC Groep hanteert bij het verkennen van mogelijke organisatiestructuren op kleine scholen, is het 9-velden model.

SLIMFIT MIX: Negen ontwikkelvelden in één oogopslag			
GROEPPERINGSVORMEN LEERLINGEN	ORGANISATIE VAN HET LEREN		
	In de ochtend wordt er aan de hand van methoden lesgegeven, in de middag wordt er groeps- overstijgend gewerkt	In de ochtend staan instructies centraal (m.b.v. methoden), in de middag wordt er groepsoverstijgend gewerkt	De leer- en ontwikkelingslijnen staan centraal
Werken in clusters van twee basisc groepen (groep 5 en groep 6 bij elkaar)	1	4	7
Werken in horizontale units (groep 5A / 5B / 5C)	2	5	8
Werken in verticale units (groep 1-4 / 5-8) (groep 1-3 / 4-6 / 7-8) (groep 1-2 / 3-5 / 6-8)	3	6	9

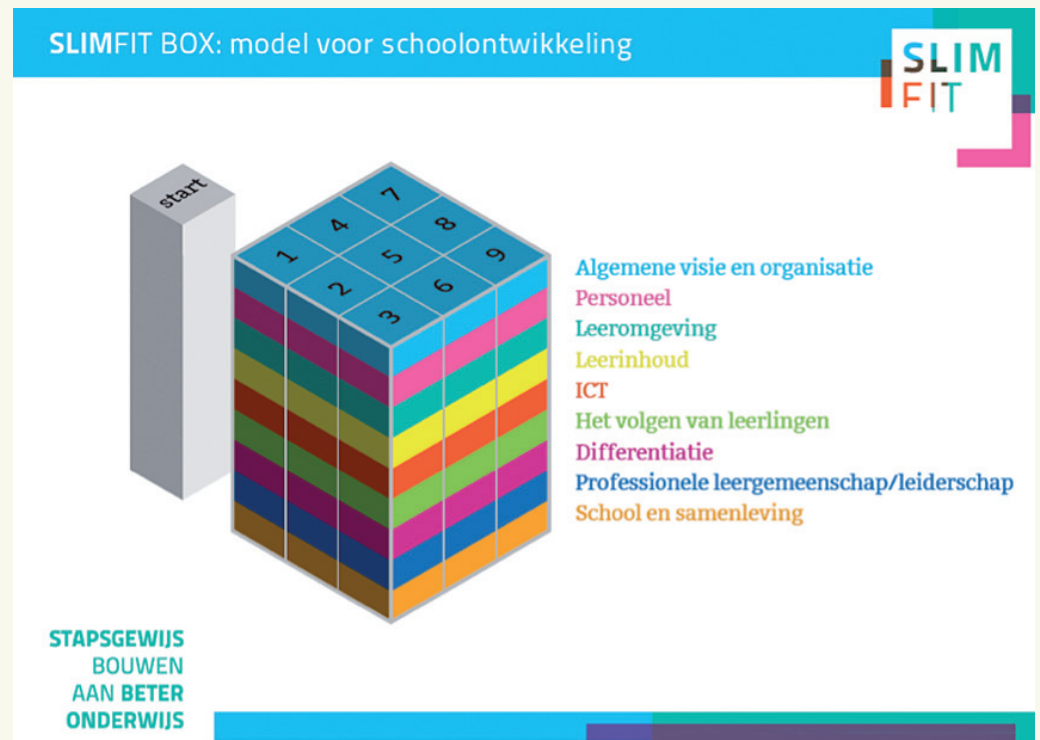
MEER INFORMATIE
www.innovatieimpulsonderwijs.nl

WWW.SLIMFITAPP.NL

Toelichting van dit model

Kleine scholen maken enerzijds een keuze in de wijze waarop zij de leerlingen wensen te groeperen. Anderzijds een keuze in de organisatie van het leren. Scholen kunnen bepalen in welk veld zij op dit moment staan en naar welk veld zij zich graag willen ontwikkelen ('stip aan de horizon'). Hierbij moet opgemerkt worden dat een veld niet statisch is. Sommige scholen zullen bijvoorbeeld meer links in veld 6 staan (net overgestapt van methodegericht naar doelgerichte instructies op maat met de methode als leidraad). Terwijl er ook scholen in veld 6 kunnen zitten die al heel dicht bij de overgang naar het werken met leer- en ontwikkelingslijnen zitten.

Wanneer een schoolteam een keuze heeft gemaakt voor de ontwikkelingsrichting, moet nagedacht worden over wat dit betekent voor diverse aspecten van het onderwijs (zie onderstaand model).

2. Praktijkvoorbeelden

Groepsdoorbrekend werken in de middag (alle velden)

Binnen de organisatie van het leren kan ervoor gekozen worden om in de middag meer groepsdoorbrekend te werken op het gebied van wereldoriëntatie en de creatieve vakken. De vakken worden meer in samenhang aangeboden. Motieven voor scholen om specifiek voor een thematische aanpak te kiezen, zijn onder meer het willen leggen van verbanden tussen verschillende vakgebieden en de eigen leefwereld van de leerlingen, leerlingen op actieve en onderzoekende wijze (samen) laten leren en de mogelijkheid om talenten van zowel leerlingen als leerkrachten te benutten. Daarnaast speelt ook het praktisch kunnen organiseren een rol.

Er zijn enkele mogelijke uitwerkingen van dit vraagstuk.

- 1. Werken met een geïntegreerde methode voor wereldoriëntatie en creatieve vakken.** Denk aan het werken met kernconcepten, de DaVinci-methode of International Primary Curriculum (IPC).
- 2. De bestaande aparte methodieken voor wereldoriëntatie in samenhang aanbieden.** Het Praktijkvoorbeeld van basisschool De Ladder uit Maarn gaat hier verder op in.

Lianne van den Essenburg is directeur van oecumenische basisschool De Ladder (Maarn). Heleen Bruder is coördinator projectonderwijs en leerkracht groep 4.

Heleen: "We wilden af van het 'methodeslaaf' zijn en de leerling meer betrokken maken bij zijn leren. Meer ruimte geven zelf op ontdekking te gaan. Binnen het projectonderwijs zijn de zaakvakken en de creatieve vakken geïntegreerd en staan de 21^e eeuwse vaardigheden en de onderzoekende houding centraal. Schoolbreed werken we aan thema's als 'Macht', 'Water', 'Voeding en lichaam'. Ik zie dat kinderen veel meer geprikkeld worden en zelfstandiger worden in het leren. Uiteraard heeft het ene kind meer sturing nodig dan het andere. Maar uitgangspunt is dat het kind leert vanuit zijn eigen vragen en nieuwsgierigheid.

"We zijn op weg naar een professionele leergemeenschap. De mindset in het team is veranderd. Er is draagvlak ontstaan om het anders te doen en de leerling en zijn onderzoekende houding centraal te stellen. Leerkrachten kijken bij elkaar in de klas, gaan met elkaar in gesprek en successen en tegenslagen worden gedeeld."

Lianne: "We hadden deze stap naar projectonderwijs niet kunnen zetten zonder de inzet van alle teamleden. Alles begint met visie: Wat willen we met ons onderwijs? Wat is het doel van projectmatig werken? Een onderzoekende houding moet er ook bij leerkrachten zijn. Je moet met een open blik kunnen kijken. Een mooie opbrengst van deze ontwikkeling is dat leerkrachten hun vak met nieuwe ogen bekijken en het mooier en uitdagender zien worden."

3. Werken met blokken. Gedurende een aantal weken staat één vakgebied van wereldoriëntatie centraal. Hieraan gekoppeld kan de school de keuze maken om de stof van één leerjaar aan twee leerkrachten aan te bieden en dit weg te zetten in een meerjarenplanning.

Werken met doelgerichte, korte instructies (veld 4-(5)-6)

Kleine scholen die graag vanuit een flexibele organisatiestructuur beter tegemoet willen komen aan de behoeften van leerlingen kiezen ervoor om het onderwijs in de ochtend voor de basisvakken anders vorm te geven. Er vindt een verschuiving plaats van het geven van gehele lessen naar het geven van een korte, doelgerichte instructie. Hierna verwerken leerlingen zelfstandig de lesstof, bijvoorbeeld in de vorm van een dag- of weektaak. Leerlingen krijgen hierdoor de gelegenheid om op een zelf bepaald moment en op een zelf bepaalde plaats in de school deze lesstof te verwerken. Deze scholen kiezen er bijvoorbeeld voor om in de school te werken met een stilteruimte en/of een leerplein. Dit bevordert de zelfstandigheid, de verantwoordelijkheid en het eigenaarschap van de leerlingen en daarmee de intrinsieke motivatie.

Een mogelijkheid die regelmatig op kleine scholen wordt toegepast, is het werken met vakspecialisten waarbij talenten van leerkrachten worden benut. Inzet van vakspecialisten maakt het mogelijk beter zicht te krijgen op de doorgaande lijn binnen één vakgebied doordat één of twee leerkrachten verantwoordelijk is/zijn voor het desbetreffende vakgebied. Deze personen verzorgen bijvoorbeeld de rekeninstructies aan de leerlingen van meerdere groepen of een hele bouw/unit of aan alle leerlingen van de school.

Het praktijkvoorbeeld van de Bernardusschool en de Sint-Clemensschool gaat hier verder op in.

Antoinette Holterman* was directeur van de KBS Sint Bernardus in Oldemarkt en de Sint-Clemensschool in Steenwijk.

“We hebben in deze regio te maken met krimp. De uitdaging is om je onderwijs zo te organiseren dat je een nog betere kwaliteit kunt bieden. Dat is een vraag die op veel scholen speelt. We zagen dat de manier waarop we het onderwijs organiseerden niet meer echt houdbaar was. Je hebt als leerkracht te maken met jaargroepen met veel niveauverschillen. Dat is heel lastig. Ook zagen we dat maatschappelijke ontwikkelingen om andere competenties vragen van leerlingen, zoals meer zelfstandigheid en meer eigenaarschap.”

“We hebben ervoor gekozen op de KBS Sint Bernardus en de Sint-Clemensschool het roer om te gooien en het onderwijs anders te organiseren. Beide scholen doen dit in hun eigen tempo en leggen eigen accenten. Het mooie is dat beide teams zo van elkaar kunnen leren. De kern is dat we in de ochtend in kleine groepen vakinstructies geven door taal- en rekenspecialisten en in de middag waar mogelijk groepsdoorbrekend werken. We hebben een leerplein waar onderwijsassistenten leerlingen begeleiden bij het zelfstandig werken. Door de functiedifferentiatie kunnen we de talenten en kwaliteiten van leerkrachten zo effectief mogelijk inzetten. De leerkrachten ervaren meer rust, kunnen zich focussen en dragen gezamenlijke verantwoording. De kinderen vinden het fijn dat ze met verschillende leerkrachten te maken hebben.

We zijn nu twee jaar onderweg en zien dat we kinderen meer onderwijs op maat kunnen bieden. Zo kunnen we bijvoorbeeld een hoogbegaafde leerling in groep 4 rekeninstructie geven op het niveau van groep 6.

Mijn tip? Blijf niet praten. Je moet het doen, je moet gaan springen. Natuurlijk kom je beren tegen als je je onderwijs anders gaat organiseren. Maar je hoeft niet de hele weg te kennen om de eerste stap te zetten.”

* De huidige directeur is Simone Slager.

Werken vanuit leer- en ontwikkelingslijnen (veld 7-(8)-9)

Sommige kleine scholen maken de keuze om leer- en ontwikkelingslijnen centraal te stellen. Hierbij moet opgemerkt worden dat er bij deze vorm van leren nog steeds gebruik kan worden gemaakt van methodes, zij het als bronnenboek. Leerlingen werken dan aan de diverse leer- en ontwikkelingslijnen. Dit doen ze met behulp van korte, doelgerichte instructies, naar behoefte, en met behulp van een (deels) zelf samengestelde dag- of weektaak. Waarin leerlingen op meerdere manieren aan de doelen van alle vakgebieden kunnen werken.

Om vanuit leer- en ontwikkelingslijnen te werken, is een aantal zaken van belang.

1. Kennis van en inzicht in de leerlijnen.
2. Motivatie om zelf lessen en lesmateriaal te ontwikkelen en/of op zoek te gaan naar passende (ICT-)leermiddelen.
3. Gericht werken aan het versterken van het zelfsturend leren van leerlingen om op deze wijze het eigenaarschap van leerlingen te vergroten.
4. Een geleidelijke invoering van deze werkwijze. Overweeg in de startsituatie om, naast de methodegebonden lessen, gedurende enkele momenten per week vanuit een (deel van de) leerlijn te werken. Van hieruit kan geleidelijk toegewerkt worden naar het steeds meer loslaten van de methode.

In het praktijkvoorbeeld van Daltonbasisschool Nettelhorst wordt toegelicht hoe zij vanuit leer- en ontwikkelingslijnen werken.

Frederique Oolbekkink is directeur van Daltonbasisschool Nettelhorst (Lochem) en van Openbare Basisschool Barchschole (Barchem).

“We kijken holistisch naar het kind en steken niet alleen in op de cognitie. Als je het kind werkelijk in beeld hebt, dan kun je ook tegemoetkomen aan wat een kind echt nodig heeft. Dat kan betekenen dat een kind dat eraan toe is eerder naar een andere unit gaat en een ander kind juist langer in een unit blijft. Ons onderwijs volgt het kind en heeft gewonnen aan flexibiliteit. Dat betekent dat we kinderen niet langer afzetten tegen landelijke gemiddelden.”

“Voor onze leerlingen is inzichtelijk aan welke doelen ze moeten werken. Ook ouders nemen we mee in dat proces en de leerlijn van hun kind. We investeren daarom heel veel in communicatie en in gesprekken. We zien dat kinderen door de wijze waarop we het onderwijs ingericht hebben meer intrinsiek gemotiveerd zijn. Er is een sterke groei op het gebied van zelfstandigheid, zelfredzaamheid en werkhouding. Dat krijgen we ook terug van scholen voor voortgezet onderwijs. De grootste verandering in dit proces naar unitonderwijs? Dat is loslaten! Vroeger was het: ‘om 8.30 uur pakken we het rekenboek op pagina 26’. Onze leerkrachten hebben nu andere rollen waartussen ze continu moeten wisselen: die van leermeester, begeleider en coach. Dat doen ze met volle overtuiging en betrokkenheid. De leerkrachten voelden dat het anders moest en dat we moesten kantelen van aanbodgestuurd naar vraaggericht onderwijs. In die verkenning hebben we veel tijd geïnvesteerd. Dat heeft ervoor gezorgd dat alle neuzen dezelfde kant op staan en leerkrachten dit ook echt willen.”

5. Opbrengsten

De ervaring leert dat kleine scholen die aan de slag gaan met het anders inrichten van hun onderwijs op diverse fronten winst boeken.

1. Leerlingen ervaren meer regie over hun eigen leerproces.
Het eigenaarschap wordt vergroot.
2. Leerlingen ervaren meer bewegingsvrijheid doordat zij op meerdere plekken in de school werken.
3. Leerkrachten kunnen met meer aandacht de benodigde instructies verzorgen omdat leerlingen die geen instructie ontvangen zelfstandig aan het werk zijn op diverse plekken (met diverse functies) in de school onder begeleiding van een leerkracht of onderwijsassistent.
4. Teamleden ervaren een hogere werktevredenheid.
5. Professionalisering van teamleden krijgt meer aandacht omdat verschillende teamleden gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor een grotere groep leerlingen en daardoor intensiever samenwerken met elkaar.
6. Er wordt effectief gebruik gemaakt van de minimale mogelijkheden van een klein team.

6. Meer weten

Het team Onderwijsinnovatie PO van KPC Groep ondersteunt door het hele land kleine scholen bij het anders inrichten van hun onderwijs. Wilt u meer informatie over dit onderwerp of eens met ons van gedachten wisselen over de situatie en mogelijkheden op uw school? Dat kan! Wij bieden u graag een gratis verkennend klankbordgesprek aan. Samen met u bekijken we welke mogelijkheden er voor uw school zijn. Tevens kunnen wij vanuit KPC Groep u in contact brengen met 'bezoekscholen'. Deze zijn bereid tot een inkijkje en delen graag hun ervaringen en inzichten.

***Interesse voor een geheel vrijblijvend klankbordgesprek
en/of bezoek aan een andere school?***

Neem dan contact op met onderstaande adviseurs:

Françoise Timmermans
f.timmermans@kpcgroep.nl
06 135 988 35

Margje van Muiswinkel
m.vanmuiswinkel@kpcgroep.nl
06 224 876 49